OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA UNDAN SURXONDARYO VILOYATIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Xursanov Sherzod Ulaboyevich
Mustaqil tadqiqotchi Termiz davlat universiteti Termiz, O‘zbekiston
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23531722

Annotatsiya

Maqolada oziq-ovqat mahsulotlari eksporti bo‘yicha yetakchi o‘nta davlatning tarmoqni rivojlantirish strategiyalari qiyosiy tahlil qilingan. Har bir mamlakat tajribasining asosiy mexanizmi – texnologik yangilanish, raqamlashtirish, kooperatsiya, hududiy ixtisoslashuv, chuqur qayta ishlash va brendlash yo‘nalishlari ajratilgan. Shu asosda Surxondaryo viloyati oziq-ovqat sanoati uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so‘zlar: oziq-ovqat sanoati, xorijiy tajriba, eksport, qayta ishlash, hududiy ixtisoslashuv, klaster, geografik ko‘rsatkich.

Abstract

The article provides a comparative analysis of the development strategies of the ten leading food-exporting countries. The core mechanism of each country’s experience is identified – technological upgrading, digitalisation, cooperation, regional specialisation, deep processing and branding. On this basis, practical recommendations are developed for the food industry of Surkhandarya region.

Key words: food industry, foreign experience, export, processing, regional specialisation, cluster, geographical indication.

Аннотация

В статье проведён сравнительный анализ стратегий развития отрасли десяти ведущих стран-экспортёров продовольствия. Выделен основной механизм опыта каждой страны – технологическое обновление, цифровизация, кооперация, региональная специализация, глубокая переработка и брендинг. На этой основе разработаны практические рекомендации для пищевой промышленности Сурхандарьинской области.

Ключевые слова: пищевая промышленность, зарубежный опыт, экспорт, переработка, региональная специализация, кластер, географическое указание.

Kirish. Jahon oziq-ovqat savdosi tez sur’atlarda kengaymoqda: FAO hisobotiga ko‘ra, 2024-yilda global oziq-ovqat importi qariyb 2,1 trln AQSH dollariga yetgan [1]. Bunday sharoitda yetakchi ishlab chiqaruvchi davlatlar ikki yo‘nalishda harakat qilmoqda: xomashyo bazasini kengaytirish va uni chuqur qayta ishlash orqali qo‘shimcha qiymatni oshirish.

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

O‘zbekistonda, xususan Surxondaryo viloyatida oziq-ovqat sanoatini jadal rivojlantirish, qayta ishlash quvvatlarini kengaytirish va eksport salohiyatini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [2]. Bu vazifani samarali hal etish uchun boshqa mamlakatlar tajribasini nusxa ko‘chirish emas, balki ularning muvaffaqiyat mexanizmini tushunib, hududiy sharoitga moslab qo‘llash muhim. Maqolaning maqsadi – yetakchi eksportchi davlatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish va undan viloyat uchun amaliy xulosalar chiqarishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Oziq-ovqat sanoati rivojlanishining xorijiy tajribasi xalqaro tashkilotlar hisobotlarida muntazam yoritib boriladi. FAO jahon oziq-ovqat bozori va savdo oqimlarini [1], AQSH Qishloq xo‘jaligi departamentining xorijiy agrar xizmati (USDA FAS) esa alohida mamlakatlarning qayta ishlash sanoati holatini tahlil qiladi [3; 4]. Hindiston Oziq-ovqat sanoati vazirligi ma’lumotlari kichik va yirik korxonalarni qo‘llab-quvvatlash dasturlari samarasini ko‘rsatadi [5].

Nazariy jihatdan xorijiy tajribani baholashda M.Porterning raqobat ustunligi va klasterlar konsepsiyasi [6] hamda tarmoqning qiymat zanjiridagi o‘rnini aniqlash yondashuvlari asosiy tayanch hisoblanadi. Mahalliy tadqiqotlarda oziq-ovqat sanoati asosan milliy darajada o‘rganilgan [7; 8], xorijiy tajribani aynan hudud miqyosida qo‘llash masalasi esa kam tadqiq etilgan.

Tahlil va natijalar

Tahlil uchun 2024-yilda qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari eksporti bo‘yicha yetakchi o‘nta davlat tanlandi. Ularning har biri uchun tarmoqni rivojlantirishning asosiy mexanizmi aniqlandi (1-jadval).

1-jadval

Yetakchi oziq-ovqat eksportchi davlatlar tajribasining asosiy mexanizmlari

Davlat	Eksport, mlrd $ (ulush, %)	Asosiy mexanizm
AQSH	181,3 (12,1)	sifat standartlari orqali texnologik yangilanishni rag‘batlantirish
Braziliya	144,4 (9,7)	xomashyoni integratsiyalashgan zanjirda ko‘p yo‘nalishda qayta ishlash
Xitoy	74,8 (5,0)	o‘lchanadigan maqsadli ko‘rsatkichlar bilan raqamlashtirish
Kanada	66,3 (4,4)	kichik va o‘rta korxonalar kooperatsiyasi
Meksika	49,9 (3,3)	hududiy ixtisoslashuv xaritasi
Indoneziya	49,7 (3,3)	chuqur qayta ishlashni davlat siyosati bilan rag‘batlantirish
Avstraliya	45,8 (3,1)	ustuvor tarmoq ichida diversifikatsiya
Hindiston	45,5 (3,0)	korxona o‘lchamiga mos alohida dasturlar
Tailand	41,8 (2,8)	tor bozor segmentida yetakchilik
Fransiya	38,7 (2,6)	brend va geografik ko‘rsatkich orqali yuqori narx

Jadvaldan ko‘rinadiki, eksport hajmi bo‘yicha yetakchilik turli yo‘llar bilan ta’minlanadi. Bir guruh davlatlar (AQSH, Xitoy) texnologik yangilanish va raqamlashtirishga tayanadi. AQSHda bunda davlatning roli to‘g‘ridan-to‘g‘ri subsidiya emas, balki qat’iy sifat va xavfsizlik talablarini o‘rnatishdir,

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Xitoyda esa raqamlashtirish aniq miqdoriy maqsadlar bilan rejalashtiriladi va nazorat qilinadi. Bu yondashuvlar cheklangan byudjet sharoitida ham qo‘llanilishi mumkinligi bilan ahamiyatli.

Ikkinchi guruh davlatlar (Kanada, Meksika) tashkiliy-hududiy omillardan foydalanadi. Kanadada tarmoqning katta qismini kichik va o‘rta korxonalar tashkil etsa-da, ular o‘rtasidagi kooperatsiya yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Meksikada esa har bir shtat bitta-ikkita mahsulotga chuqur ixtisoslashgan bo‘lib, bu agglomeratsiya samarasini – bilim, infratuzilma va mutaxassislarning bir joyda to‘planishini yuzaga keltiradi.

Uchinchi guruh tajribasi qo‘shimcha qiymat masalasiga oid. Indoneziya misoli xomashyo mo‘lligining o‘zi chuqur qayta ishlashni kafolatlamasligini, aksincha, xomashyoni xom holda sotish qulayligi qayta ishlashga rag‘batni susaytirishini ko‘rsatadi. Tailand butun bozorda emas, balki tor segmentda yetakchilikka erishgan, Fransiya esa hajm bilan emas, brend va kelib chiqish geografiyasi bilan raqobatlashadi. Hindiston tajribasi yirik va mikro korxonalar uchun alohida dasturlar zarurligini, Avstraliya tajribasi esa bitta tarmoqqa haddan tashqari tayanish xatarini ko‘rsatadi.

Ushbu tajribalardan Surxondaryo viloyati uchun quyidagi yo‘nalishlar maqsadga muvofiq: tumanlar kesimida ilmiy asoslangan ixtisoslashuv xaritasini tuzish; kichik qayta ishlash korxonalari va fermer xo‘jaliklarini klaster yoki kooperativlarga birlashtirish; meva-sabzavot va uzumni faqat quritilgan holda sotishdan chuqur qayta ishlashga o‘tishni rag‘batlantirish; viloyatning o‘ziga xos mahsulotlari uchun geografik ko‘rsatkich maqomini olish; raqamlashtirish bo‘yicha aniq va o‘lchanadigan maqsadlarni belgilash.

Xulosa

Yetakchi eksportchi davlatlarning hech biri boshqasini takrorlamaydi: har biri o‘z resurs bazasi va institutsional imkoniyatlaridan kelib chiqib yo‘l tanlagan. Surxondaryo viloyati uchun eng mos yondashuv – hududiy ixtisoslashuv, kooperatsiya va chuqur qayta ishlashni birlashtirgan, natijalari aniq ko‘rsatkichlar orqali kuzatib boriladigan uzoq muddatli dastur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. FAO. (2025). Food Outlook – Biannual Report on Global Food Markets. November 2025. Rome: FAO. https://www.fao.org/markets-and-trade/publications/food-outlook-archive/en
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 9-sentyabrdagi PQ-4821-son Qarori. https://lex.uz/docs/-4990322
3. USDA FAS. (2025). Canada: Food Processing Ingredients Annual. GAIN Report CA2025-0005. https://www.fas.usda.gov/data/canada-food-processing-ingredients-annual
4. USDA FAS. (2025). Mexico: Food Processing Ingredients Annual. GAIN Report MX2025-0019. Mexico City: USDA FAS.
5. Ministry of Food Processing Industries. (2024). Press Release. Press Information Bureau, Government of India. https://www.pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=2036980
6. Портер М. (2010). Конкуренция. – М.: Вильямс. – 592 с.
7. Umarov I.Yu. (2020). O‘zbekiston Respublikasi oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlikni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish: DSc dissertatsiyasi. – Toshkent. – 211 b.
8. Фазилов Ф.М. (2008). Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви шароитида Ўзбекистон озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш: иқтисод фанлари номзоди дис. автореф. – Т.: ЖИДУ.

© 2026Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.